

Bland Ådor och Rapphönor

- en etnologisk studie av kvinnliga skådarnätverk

Författare: Claire Lyons
ETN K02, Etnologi med kulturanalytisk inriktning, kandidatuppsats
Ht 2020

Handledare: Jonas Bornsäter
Institutionen för Kulturvetenskaper, avdelning för etnologi
Lunds universitet

Tack till!

Jag vill börja med att tacka alla som tagit sig tid till att medverka i min studie och delat med sig av sina berättelser.

Ett extra stort tack till fågelskådarna från Ådorna och Rapphönan Skåne som lät mig följa med ut på exkursion. Ert varma mottagande och engagemang har inte bara bidragit till att den här uppsatsen blev gjord, utan även inspirerat mig till att börja med fågelskådning.

Abstract

My paper is about birdwatching and birders¹ through a female perspective. How female birders develop their skills through participation in an all-female network. These networks are designed specifically to cater and push women to take on higher positions of power in birder societies. The networks also offer a sense of community and a non-competitive form of birdwatching. In this study I focus on the female participation and what it has done for the birder community. How the style of birdwatching has formed over the years and how the birder-climate has changed since the networks came into play. What made the network form in the first place? What needed to change in the community? How was female participation valued and how does it look today? Using feminist theory and Pierre Bourdieu's concepts such as cultural and social capital and symbolic violence, I concluded that the networks did in fact create a safe space for female participation. It gave women the space they needed and the ability to use their voice to take agency over their performance in the world of birdwatching.

Keywords: birdwatching, network, female participation, feminist theory, female perspective, cultural and social capital.

¹ Det engelska ordet för fågelskådare. Termen återkommer bl.a. i *Conducting an Unplanned Participant Observation; The Case of a Non-Birder in Birdwatcher's Land* av Roni Berger och *Samlare, jägare och andra fågelskådare* av Susanne Nylund Skog.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.2 Bakgrund	5
1.3 Syfte	6
1.4 Metod och material	6
1.5 Reflexivitet och etiska överväganden	10
1.6 Tidigare forskning	11
1.7 Teoretiskt perspektiv.....	12
1.8 Disposition	14
2. Nätverket.....	15
2.1 Varför gruppera sig?	17
2.2 ”Skinn på näsan”	18
3. Skådningen.....	21
3.1 Inför skådning.....	21
3.2 Under skådning.....	23
3.3 Efter skådning.....	28
4. Kunskap och gemenskap.....	30
4.1 Den tysta kunskapen	31
4.2 Maskulinitetens dilemma	32
4.3 Att överkomma hinder	34
4.4 Naturintresse som gör nytta.....	34
4.5 Ett trappsteg för alla.....	36
5. Avslutande diskussion	37
Käll- och litteraturförteckning.....	40
Insamlat material	40
Intervjuer.....	40
Observationer	41
Litteratur	41
Internet	43

1. Inledning

Varför blir någon så fascinerad av en fågel? Vad förmår en person att stå i timmar ute på en blåsig strand och bara titta ut över en samling nyckfulla havsfåglar, som i vilket ögonblick som helst bara kan ta till flykten?

Till en början var tanken att min uppsats enbart skulle handla om identitet och fågelskådning. Jag hade för avsikt att plocka isär och förstå fågelskådningen som praktik. Vad deltagandet gör med kroppen och identiteten hos utövaren. När, var och hur sker överlappningen från jaget till skådar-jaget? Se vilka verktyg och ritualer som används i förberedandet och genomförandet av en skådning. Genom att utgå ifrån och koppla ihop identitet och fritidssysselsättning började jag fokusera på kroppen och vems kropp som blir förlagan för skådningen. Vem tänker vi på när vi föreställer oss en fågelskådare? Vems kropp ser vi?

Det är den kvinnliga kroppen i fågelskådarfältet jag ämnar studera i den här uppsatsen och kommer närma mig detta genom att fördjupa mig i skådarnätverk vars syfte är att uppmuntra kvinnligt deltagande. Från början fokuserade de på redan etablerade kvinnliga skådare och gav dem tillfälle att utveckla sin skådning i en mer inkluderande miljö. Detta utvecklades så småningom till att bjuda in alla med ett skådarintresse.

Vad jag tycker är relevant i fågelskådningen är den ornitologiska kroppen och hur den formas i relation till sitt utövande. Att fokusera och lyfta fram fågelskådningen ur ett kvinnligt perspektiv och skriva om de kvinnliga skådarnätverken, blev för mig ett självklart bidrag till forskningen inom fågelskådning, feminism och nätverksstudier.

1.2 Bakgrund

Fågelskådningen är en oerhört bred och folklig aktivitet, som det beskrivs i *Börja skåda fågel* (Sahlstrand & Stenvång Lindqvist 2010). Utförandet och deltagandet varierar stort beroende på vad skådare vill få ut av sin skådning. Utöver den mer traditionella formen där skådaren drar ut i fält med matsäck, friluftskläder och tubkikare, finns det stadsskådning ("betongskådning"), parkskådning, trädgårdsskådning, ekoskådning med flera. Skådning kan utövas från köksfönstret med blicken på fågelmataren. Den kan också vara direkt forskningsrelaterad och utövas under ringmärkning eller artinventering. Att kryssa arter är ytterligare ett element av skådningen där vissa motiveras av tävlingsaspekten medan andra kryssar i syfte att uppnå ett personligt mål. Skådning kräver sin tid och framför allt ett stort tålamod, och för många blir det till en livsstil. Som de flesta fritidsaktiviteter kan den dessutom bli rejält kostsam, vare sig den utförs på hemmaplan eller i ett naturreservat.

Utgifterna läggs främst på utrustning, kläder och resekostnader men den största boven är kikaren. Utbudet av kikare är stort men högst individuellt beroende på formen av skådning. Handkikaren är det mest använda verktyget och för dem som väljer att satsa ordentligt på sin skådning är det vanligt att komplettera med en tubkikare.

Fågelskådning sträcker sig lång tillbaka i tiden och från början utövades den professionella skådningen nästan uteslutande i syfte att studera fågelns och dess beteende, på ett mer vetenskapligt sätt. Istället för de mer skonsamma metoderna som används idag sköts fåglarna för att forskaren lättare skulle kunna studera dem på närmare håll. Lyckligtvis förändrades detta i takt med att fler fritidsutövare började intressera sig samt att ny och förbättrad teknik introducerades för att fånga fågelns beteendemönster (Lundqvist 2018:44).

Att utöva en fritidssysselsättning är sedan länge bevisat att gynna ett fysiskt och psykiskt välbefinnande. Fritidsintresset i Sverige är stort och enligt SCBs mätning från 2016 deltog cirka 17% av Sveriges befolkning i en hobbyverksamhet. Samma undersökning visar att det är fler kvinnor än män i Sverige som går med i en fritidsrelaterad kurs, cirka 20% mot männens 15% (Statistiska centralbyrån 2019) Majoriteten av kvinnorna jag träffade i samband med min studie hade någon gång under sin aktiva karriär som skådare gått en studiecirkel i fågelskådning och för en del blev detta ett startskott för deras intresse. En studiecirkel kunde också vara ett sätt att hitta tillbaka till skådningen, från att ha lagt intresset åt sidan på grund av familj och karriär. Fler kvinnor än män pausar av familjerelaterade skäl (Norling & Gunnarsson 1996:76) vilket resulterar i att den höga andelen av deltagandet hos kvinnor i nätverken är i övre medel- och pensionsåldern.

1.3 Syfte

Syftet med min uppsats är att belysa fågelskådning ur ett kvinnligt perspektiv och på så vis problematisera synen på fågelskådarkroppen, som sedan länge burits av män. Detta genom att undersöka deltagandet och miljön i två kvinnliga skådarnätverk. Vad var syftet med nätverken och varför växte de fram? Hur går kvinnlig skådning till i nätverken? Hur ser kunskapsutbytet och deltagandet ut? Vad utmärker kvinnlig nätverksskådning och hur skiljer den sig från manlig skådning? Hur har nätverken påverkat attityden i fält idag?

1.4 Metod och material

Etnografi är en skriven representation av kultur (Palmgren 2011:177). För att kunna möjliggöra en ordentlig analys av mitt fält var det viktigt att vara med där det händer. Forskaren ska få den lokala befolkningens synpunkter utan att direkt höra till

lokalbefolkningen själv. Inom deltagande observation är syftet att vara en deltagare, men att samtidigt inte glömma att ”hålla ögonen öppna”. Vidare handlar etnografi om förhållandet mellan människor, om förhållandet mellan forskaren och informanterna (Palmgren 2011:177). Genom att närvara under en fågelskådning kunde jag studera praktiken och kroppens position i förhållande till sitt utövande och framförallt få tillfälle att själv delta i skådningen. Deltagande observation blev dessutom en metod som underlättade i lägen där deltagaren inte visste hur de skulle uttrycka sig. Vissa handlingar sitter helt enkelt i kroppen och utförs utan att verbalt reflektera över hur eller varför (Pripp & Öhlander 2011:115). Fältet i fågelskådningen blev svårt att avgränsa då vi ständigt rörde på oss och små spontana avstickare hörde till. Dessutom rörde sig skådarens blick konstant bortom den fysiska platsen vi stod på. För mig blev det att försöka rama in en hel exkursion till ett fält, eftersom det viktigaste i min studie är deltagarna och deras aktivitet. Den mest markanta förändringen är kanske ändå en ökad förståelse för av vad som utgör en plats på vilken det kulturella kommuniceras (Pripp & Öhlander 2011:117). Min förståelse för fältets möjligheter och begränsningar blev en ständig utmaning.

Mina metoder för att utföra en etnologisk kulturanalys blev deltagande observation och intervju samt autoetnografi. Genom min sambo som är fågelskådare hade jag från början en viss erfarenhet av fältet jag ville studera. Jag är inte fågelskådare själv men var medveten om att min bakgrund skulle komma att färga mitt material och min arbetsprocess. För att återge fältobservationerna och deltagarnas berättelser samt min egen relation till fältet på ett så korrekt och levande sätt som möjligt valde jag att skriva min text autoetnografiskt, närmare bestämt *avhållsamt autoetnografiskt*. En avhållsam autoetnografi innebär att forskaren skriver om andra, och inte har för avsikt att skriva om sig själv, men att han eller hon i processen upptäcker sin egen relation till materialet (Palmgren 2011:175).

Deltagande observation i kombination med ett brett utbud av intervjuer, bidrog till att bygga upp ett gediget kvalitativt etnologiskt material. Som ett resultat av mina metoder består min empiri av två observationer och sex intervjuer varav två var gruppintervjuer, två telefonintervjuer och de resterande var mer spontana samtal. Intervjuerna har med deltagarnas medgivande spelats in och sedan transkriberats i syfte att användas som etnologiskt forskningsmaterial. Materialet kommer att arkiveras på Folklivsarkivet i Lund.

Jag har valt att anonymisera alla deltagare och försett var och en med ett fingerat namn. Alla som deltog var medvetna om att de ingick i ett forskningsmaterial och jag var noga med att

belysa syftet med min studie inför varje träff. Det insamlade materialet har jag sedan analyserat och presenterat utifrån vald teori.

Kvinnorna som medverkar i min studie har jag valt att referera till som *deltagare*, *skådare* eller *kvinnor/kvinnorna*. Jag har valt bort att kalla dem informanter. För mig låter det avskalat och opersonligt och återger inte samspelet som uppstod mellan oss under skådningen.

Kvinnorna *deltar* i min studie och ordet fungerar dessutom bra vid tillfällen när jag i en situationsbeskrivning måste skilja dem åt från utomstående skådare.

Mitt syfte är att studera fågelskådning ur ett kvinnligt perspektiv, dock har jag valt att ta med min sambos reflektioner då hans icke-planerade närvaro under exkursionen på Öland visade sig påverka mitt material mer än vad jag förväntade mig, samt att hans tankar kring sin position som manlig fågelskådare blev en intressant motvikt till kvinnornas upplevelser.

Nedan följer en kort presentation av deltagarna:

Astrid 67 år, aktiv fågelskådare, skådat sedan tonåren, styrelsemedlem, aktiv i Ådorna.

Marianne 71 år, aktiv fågelskådare sedan barnsben, lång erfarenhet av skådning och klubbverksamhet, aktiv i Ådorna.

Annika (okänd ålder), aktiv fågelskådare, ser skådningen som meditativ, uppskattar att skåda ensam, aktiv i Ådorna.

Kristina (okänd ålder) aktiv fågelskådare sedan fem år tillbaka, stort naturintresse, deltar mest för upplevelsen, aktiv i Ådorna.

Ellen 71 år, blev fågelintresserad efter pensionen, deltagit i flera studiecirkel om fågelskådning.

Irene (okänd ålder), ser sig som fågelintresserad, deltar i exkursioner för att fotografera fåglarna, aktiv i Rapphönan Skåne.

Axel 31 år, aktiv fågelskådare, skådat sedan barnsben, min sambo.

Lotta (ålder okänd), aktiv fågelskådare, ornitolog och fågelguide, lång erfarenhet av skådning och grundare samt initiativtagare till nätverket Rapphönan.

De två nätverken som figurerar i min studie är Rapphönan Skåne, en av skådarnätverket Rapphönan 14 lokalgrupper, och Ådorna från Jönköpings Fågelklubb som grundades i mitten av 90-talet av klubbens kvinnliga fågelskådare.

Jag har som tidigare nämnt valt att använda mig av intervjuer för att på så vis få ta del av deltagarnas egna tankar och direkta upplevelser. Individperspektivet gör det möjligt att åstadkomma ett erfarenhetsnära, nyansrikt och mångfacetterat material - med andra ord ett material som erbjuder goda möjligheter för tolkning och analys (Fägerborg 2011:85). Med tanke på att nätverken som jag studerar i skrivande stund är 11 år respektive 26 år gamla, har jag haft möjlighet att kontakta fågelskådare som närvarade vid bildandet av nätverken. Detta gör att jag kan ta del av förstahandsberättelser från tiden före samt efter att nätverken bildades.

Mitt mål var att få till ett brett utbud av erfarenheter som kunde hjälpa mig att pussla ihop en övergripande bild av nätverksskådningen. Anledningen till att jag gjorde sex intervjuer var delvis av ren slump. Endast fyra var planerade vilket hade räckt gott och väl. De två oplanerade intervjuerna kom till under situationer då jag helt enkelt fick tillfälle för samtal eller tog en chans att ställa frågor för att tiden kändes rätt. Intervjuerna skilde sig åt beroende på vilken kontext jag befann mig i men båda två var spontana till sin karaktär vilket gav dem en känsla av ärlighet och förtroende för mig som lyssnade (Fägerborg 2011:94). Den ena utspelade sig under pågående skådning och var en så kallad *walkabout-intervju*, en mobil intervjuteknik där jag under samtal följer med in i miljön jag samtidigt studerar (Fägerborg 2011:91). Detta gav mig tillfälle att interagera både med skådningen och skådaren på samma gång, vilket gjorde att jag fångade upp spontana små avbrott som till exempel när deltagarna plötsligt tystnade för att lyssna efter fågelsång.

Eftersom min studie utfördes under hösten 2020 mitt under pågående pandemiutbrott, var alla intervjuer tvungna att hållas utomhus eller via telefon. Gruppintervjuerna bestod av mig och två skådare för varje grupp. En extra lång myggsladd användes för att hålla säkert avstånd. För mig var utomhusintervjuerna perfekta då många av de spontana avbrotten från fåglarna kom naturligt och gav något extra åt stämningen.

För att spela in intervjuerna använde jag mig av min mobiltelefon och en diktafon. Mobiltelefonen visade sig ge bättre ljudkvalitet men sämre batteritid än diktafonen. Tyvärr resulterade detta i att en av gruppintervjuerna försvann. De citat jag använder från den intervjun är baserade på anteckningar jag förde under intervjuens gång. De bilder som förekommer i uppsatsen är alla tagna från exkursionerna med Rapphönan och Ådorna.

1.5 Reflexivitet och etiska överväganden

Fältarbetet är en forskningsprocess där etnologen närmar sig den fysiska och sociala miljön som är i fokus för studien (Kaijser 2011:37). Närvaron innebär också att forskarens egen position och förutfattade meningar riskerar att färga av sig på det hen studerar. Med tanke på att jag lever tillsammans med en fågelskådare gjorde det att jag i mitt fältarbete redan hade en föreställning om fågelskådaren. Jag hade också insikt om terminologin samt hur en skådning gick till. Min insiderposition i sammanhanget gjorde att jag lättare kunde passera men bidrog samtidigt till att jag ständigt och abrupt ”avslöjades” som outsider när jag inte kunde delta i artbestämningar eller slänga mig med diverse uttryck (Farahani 2010:118).

Min position som forskare var högst närvarande under tillfällena för intervju, framförallt de arrangerade intervjuerna. Till en början märkte jag hur de svarade på mina frågor taktiskt. Under samtalet med Irene var det tydligt att det lilla hon visste om mig hade kommit från en tredje part, dvs arrangören jag haft kontakt med innan exkursionen. Detta verkade ge henne en idé om vilken slags skådare hon trodde jag ville komma i kontakt med under fältarbetet.

Trots att deltagarna var positiva till intervjuerna, fanns en osäkerhet inför hur jag skulle komma att tolka deras svar. Många av deltagarna var till en början diplomatiska i sin respons, speciellt rörande frågor om manlig och kvinnligt skådande. Enligt Pripp i *Etnologiskt fältarbete* (2011) ska fältarbetaren under alla omständigheter sträva efter att skapa ett etnografiskt material som representerar så många olika vinklar på fältet som möjligt, oavsett personlig åsikt. Detta gjorde att jag ständigt pendlade mellan *distans* och *närvaro* under fältarbetets gång. Samtidigt som jag skapade närhet i mitt deltagande var jag rädd för vad som skulle hända om jag pushade frågan om manligt och kvinnligt för hårt. Här var det inte bara relationen mellan forskaren och deltagaren som spelade en viktig roll. Utan här fanns även en tydlig generationskillnad att beakta samt en ovilja att direkt tala om feminism.

Jag frågade aldrig om någon av deltagarna var feminist. Att uppsatsen skulle analyseras med hjälp av feministisk teori var klart redan från början och sociologen Beverley Skeggs bok *Att bli respektabel* (1997) fanns ständigt i tankarna under fältarbetet. Att deltagarna anade en feministisk agenda kan dessutom ha avslöjats när jag presenterade mitt arbete och där jag poängterade kvinnligt skådande och platsidentitet. Under de tillfällen vi närmade oss ämnet använde kvinnorna ordet *jämlikhet* istället för feminism, vilket får mig att ana en viss tvekan från dem över ordet och dess laddning. Det ska sägas att jag ångrar att jag inte pushade vidare i vissa frågor relaterade till kvinnans position, då mycket av det som görs inom nätverken

utmanar och förändrar maktstrukturer knutna till kön. Risken att jag skulle bli en *feminist kill-joy* (Ahmed 2017:235), den så kallade feministen som dödar glädjen, eller som Skeggs (1997:244) uttrycker sig: ”en företrädare för feminismens patroniserande, privilegierade, övervakande auktoritet”, gjorde att jag undvek vidare frågor inom ämnet.

Jag hade inte planerat att Axel skulle vara med under Ölandsexkursionen med Ådorna. Rådande pandemiutbrott hindrade samåkningen och att jag inte har körkort gjorde att han fick följa med. Hans närvaro som fågelskådare och man i sammanhanget gav upphov till en del intressanta reflektioner och det blev viktigt för mig att få med hans syn på sin egen position.

1.6 Tidigare forskning

Fågelskådning är inget utforskat område och det finns mycket som är skrivet både om praktiken och om utövaren. En av dem som skrivit om det senare är Susanne Nylund Skog i *Samlare, jägare och andra fågelskådare* (2018). Här ligger fokuset på fågelskådarens identitet. Vad är en skådare? Även Nylund-Skog tar upp nätverket Rapphönan som ett exempel på kvinnligt avtryck i skådarfältet. Till skillnad från mitt material som väljer att lägga fokuset på det kvinnliga deltagandet gör Nylund-Skog en grundlig genomgång av fågelskådaren som fenomen och utövare.

Med hjälp av metoden Actor-network theory har Elin Lundqvist i sin doktorsavhandling *Flyktiga möten* från 2018 undersökt fågelskådarens relation till fågeln, vilka verktyg som används för att närma sig den under skådningen samt hur praktiken ser ut och vad som formar den. Avhandlingen har också bidragit till att förse mig med en bild av hur fågelskådningen vuxit fram som hobbyaktivitet i Sverige.

Några av de artiklar kring forskning om fågelskådning som bidragit till frågor och inspiration inför mitt eget material är bland annat Roni Bergers artikel från 2016 *Conducting an Unplanned Participant Observation: The Case of a Non-Birder in Bird Watchers' Land*. Studien beskriver en icke-skådare som under två exkursioner med fågelskådare genomför deltagande observationer av fågelskådare under fält. Hon tar upp viktiga poänger i etiska överväganden vad gäller närvaro av en utomstående under observation.

En annan artikel som rör fågelskådning sett med genus i fokus är *The gendered nature of serious birdwatching* (Lee, McMahan & Scott 2015). Här poängterar författarna vikten av att genus är en social konstruktion där djupt rotade kulturella och sociala kontexter avgjorde vad som ansågs manligt och kvinnligt. Studien slog fast i att dessa kontexter mycket riktigt bidrog till ett genuskodat deltagande. Där fanns ingen skillnad i engagemang dock endast i

utförandet. Deltagandet och vad som formar det är en återkommande del av min frågeställning och något som jag poängterat under mina intervjuer.

Utöver detta har det skrivits otaliga faktaböcker för fågelskådaren. Tre av dessa som jag tagit del av i förberedelsearbetet inför min uppsats är *Börja skåda fågel* (2010) av Eva Stenvång Lindqvist och Gigi Sahlstrand. En handbok för nybörjaren som täcker det mesta och lite till i hur någon går till väga för att bli en fågelskådare. Erik Hirschfelds *Fåglarnas Malmö* (2011) ger en övergripande bild av Malmös fågelarter, både i nutid och dåtid. Här ges en glimt in i fågelskådarens sätt att se på skådning i staden samt vilken stor artrikedom det finns mitt i stadskärnan. Till slut Lars Svenssons *Fågelguiden* (2009) - fågelskådarens bibel som fått följa med mig i vått och torrt under hela resan.

1.7 Teoretiskt perspektiv

Teorin som jag valt i syfte att besvara min frågeställning är starkt präglad av Pierre Bourdieus begreppsapparat. Bourdieu är mest känd för sina teorier om klass, strukturer och individen. Han visade vilken primär roll kulturen hade i reproduktionen av social skiktning och därmed av klasssystemet. Att mycket av det mänskliga handlandet agerar mer eller mindre vanemässigt och bidrar på så vis till att makt- och dominansstrukturer upprätthålls (Pettersson, Wolanki Boström, Öhlander 2017:134). De primära nyckelbegreppen som jag låtit pröva mot min empiri är: *fält*, *habitus* och *symboliskt våld*.

Fält är en social kontext som individer vistas i och där det gäller att förse sig med symboliskt kapital för att på så vis utöva dominans och vinna legitimitet (Moi 1994:5). Varje fält kommer med sin särskilda logik, sociala positioner och specifika resurser (Pettersson, Wolanki Boström, Öhlander 2017:139).

Habitus är resultatet av de erfarenheter man skaffar sig ur ett fält, så som tanke-, uttrycks- och beteendevanor (Moi 1994:6). Fält och habitus går hand i hand med varandra och kan förklara hur sociala strukturer och relationer interagerar med varandra.

Symboliskt våld kommer från införandet av makt då dominerande sociala tanke-kategorier och föreställningar görs till de mest giltiga. Bourdieu menar att bland de makthierarkier som styr samhället finns det kulturella hierarkier som överträffar de ekonomiska; att makt i form av symboliskt våld upprätthåller sociala strukturer och intressen (Pettersson, Wolanki Boström, Öhlander 2017:141). Detta är en tes som jag anser kan hjälpa i min frågeställning om kvinnligt agentskap i en mansdominerad sfär.

Beverley Skeggs är sociolog och verksam sedan 2004 som professor i sociologi vid Goldsmith University of London. Hennes bok *Att bli respektabel* (1997) är en studie över klass och kön, med utgångspunkt ur brittiska arbetarklasskvinnors förhållning till klass, feminism och respektabilitet. Detta gör hon genom att tolka Bourdieus analysverktyg med kulturforskning och feministisk teori. Skeggs bok har följt med i mitt arbete från start och influerat hur jag förhållit mig till mitt fält och mina informanter. Utöver hennes användning av Bourdieus kapitalbegrepp, har nyckelord som värde och femininitet varit något som jag låtit prägla min analys. Mitt material är hämtat från en högst homogen grupp där alla deltagare är vita, tillsynes medelklasskvinnor. Klassaspekten som genomsyrar Beverley Skeggs material är inte en del av min frågeställning utan jag har valt att analysera mitt material ur ett genusperspektiv.

Erving Goffman är professor i antropologi och sociologi. Med hjälp av hans dramaturgiska perspektiv i *Jaget och maskerna* (1959) har jag kunnat presentera fågelskådaren i sin rätta miljö. Genom nyckelbegrepp som *fasad*, *uppträdande* och *manér* analyserar jag rollen som skådaren spelar ute i fältet. Hur kroppen arbetar i det sociala rummet den gör entré i. Två av mina frågor är: Hur går kvinnlig skådning till i nätverken? Hur ser kunskapsutbytet och deltagandet ut? Ur ett dramaturgiskt perspektiv kan jag belysa hur den fågelskådande kroppen presenteras i relation till sin praktik och sitt fält.

Victor Turner var en antropolog och gav år 1969 ut *The Ritual process*, där han skildrar hur ritualer och beteenden påverkar sociala strukturer och processer. Hans ritualbegrepp hjälper mig analysera övergången mellan *jaget* och *skådar-jaget*. Nyckelbegreppen som *liminalitet* och *communitas* blir mina verktyg till att analysera övergångsriten som krävs när sociala strukturer ifrågasätts och görs om. De hjälper mig att titta närmare på förhållandet mellan olika strukturer inom fågelskådningen. Ritualteori visar hur maktrelationer, normer, regler och lagar etableras och vidmakthålls (Ronström 2017:248).

Utöver Skeggs feministiska tolkning av Bourdieu, Goffmans dramaturgi och Turners ritualbegrepp har jag använt mig av nätverksteori för att begripa idén och lockelsen i vad nätverk kan erbjuda för kvinnlig fågelskådning. Nätverksteorin jag läst kommer från *Sociala nätverk och fält* (Gunneriusson 2002), även den stark präglad av Bourdieus arbete, speciellt inom *habitus* och *fält*.

1.8 Disposition

Min uppsats består av tre analyskapitel: *Nätverket*, *Skådningen* och *Kunskap och gemenskap*.

I det första kapitlet redogör jag för läsaren vad ett nätverk är och varför nätverken ansågs nödvändiga för kvinnliga fågelskådare. Jag belyser även reaktionen och teoretiserar kring varför det uppkom ett kvinnligt motstånd. Till detta använder jag mig av Skeggs och Toril Mois feministiska tolkning av Bourdieus begreppsapparat. Jag tar också hjälp av nätverksteori samt Turners nyckelbegrepp inom ritualteorin. Goffmans dramaturgiska perspektiv får följa med mig ut på fågelskådning i kapitel två, *Skådningen*. Här har jag valt att låta läsaren ta del av för-, under- och efterarbetet av en exkursion. Denna genomgång anser jag är relevant för kontexten till alla mina analyskapitel. Framförallt i det sista kapitlet *Kunskap och gemenskap*, där jag med Skeggs, Goffman och Mois hjälp belyser vad nätverken hjälpt till att förändra i fågelskådningen. Jag ämnar också med sista kapitlet visa på vilka egenskaper som är utmärkande hos skådarna jag mött och nätverken jag besökt.

2. Nätverket

För att förstå varför ett nätverk är en tilltalande organisationsform för sammanhanget är det viktigt att begripa vad det är och hur de fungerar. Ett nätverk, till skillnad från en traditionell hierarkiskt uppbyggd organisation som man kan hitta hos till exempel en föreningsverksamhet, är avsaknad av ett system med bestämd rangordning (Hasselberg, Müller & Stenlås 2002:14). Den möjliggör för alla deltagare att få lika mycket makt och plats oavsett erfarenhet och social bakgrund. Genom att använda sig av den här formen av kollaborativt skådande får kvinnorna möjlighet att ändra reglerna och problematisera normen för hur grupp-skådning bör ske. Ett mer solidariskt alternativ till den ”hårdare” skådning de växt upp med.

Och sen kom jag också ihåg då när vi var på Öland, på 70-talet. När man mötte andra och frågade ”Har ni sett nåt?” ”Det vanliga” sa dom då. Så man skulle inte berätta liksom. Det var väldigt mycket mer hysh hysh på nåt sätt. För idag är man ju väldigt med att dela med sig.
(Astrid)

Astrid, från nätverket Ådorna, påpekar senare under intervjun att klimatet blivit betydligt bättre och det stämmer att mycket har förändrats sedan 1970-talet. Fler kvinnor har med tiden lyckats ta sig in i föreningsverksamheter och successivt jämnat ut deltagandet. Efter att nätverket Rapphönan bildades 2009 skedde en markant medlemsökning med cirka 25 procent hos BirdLife Sverige. Av dem som ingick i ökningen var ca 40% kvinnor (Hansson 2014). Med nätverken kom en attityd som uppmärksammade och lyfte fram styrkorna med kvinnligt deltagande. Detta i sin tur bidrog till att fler kvinnor fick in foten i fågelskådningen och redan etablerade kvinnliga skådare uppmuntrades att aktivt ta sig an högre ämbeten i styrelser, platser som tidigare endast ockuperats av män. I tre av Sveriges största fågelskådarklubbar sitter det en kvinna på ordförandeposten, varav minst en av dem kommer från Rapphönan.

Bildandet av så kallade tjejgrupper var inget nytt i fågelskådarkretsar även om Rapphönan bidrog till att allmänheten fick upp ögonen för dem. Nätverket Ådorna är en fristående del av Jönköpings Fågelklubb och bildades i mitten av nittio-talet. De vänder sig först och främst till skådare inom klubben och skriver på sin hemsida att nätverkets fokus ligger på främjandet av kvinnligt skådande men att alla med ett intresse för fåglar är välkomna. Budskapet är positivt och uppmuntrande; en återkommande jargong hos de flesta tjejgrupper som fått utrymme för sin verksamhet på sina respektive fågelklubbs hemsida. Ett exempel är Bohusläns Ornitologiska Förenings Tjejgrupp; ”Bara du är nyfiken på fåglar kan du vara med! Man behöver inte känna sig dum när man frågar” (Bohusläns Ornitologiska Förening 2020). Det är

dock inte alla föreningar som har ett kvinnligt nätverk till sitt förfogande. På sin hemsida listar Rapphönan upp 14 lokala systergrupper och länkar till ytterligare sex tjejgrupper som tillhör en etablerad Fågelskådarklubb (Rapphönan u.å). Med tanke på det enorma utbudet av klubbar runt om i Sverige är det relativt få som erbjuder nätverk för kvinnor.

Under intervjun på Öland berättar Marianne och Astrid om hur behovet av en kvinnlig skådargrupp fanns redan innan Ådorna bildades. Hur kvinnor från både Rosenlunds Ornitologiska Klubb och Södra Vätterbyggdens Fågelklubb, gemensamt gick ihop och skådade tillsammans. Då kallade de sig för Tjejgrupp och det var den gruppen som sedan utvecklades till Ådorna. Detta pekar på att det sedan länge funnits ett behov av att påverka kvinnligt deltagande och göra skådningen mer inkluderande. Att där finns en stolthet i Astrids röst över att Ådorna var en av de första som tog initiativet, går inte att ta miste på.

Bildandet av ett kvinnligt nätverk för att frammana förändring, skulle kunna tolkas som ett slags feministiskt ställningstagande mot den rådande normen i fågelskådarevärlden. Även om ordet feminism aldrig användes av någon jag träffade, så fanns där alltid en ton i retoriken att de inte trivdes med hur skådningen gick till. Innan kvinnor fick tillgång till skådarnätverken var de tvungna att förhålla sig till en viss jargong, samt ett tempo anpassat och konstruerat av ett sedan länge mansdominerat fågelskådaretablissemang. Denna form av skådning kunde vara hård för en nybörjare eller för den som inte orkade eller ville armbåga sig fram. Astrid minns återigen en incident när hon som ung skådare fick erfara om hur tufft det kunde bli under fält:

Ja, det var ju en liten chock. Jag och min kompis följde med på klubbens västkustresa. Och det var ju så här riktig, det var nästan bara män. Och vi fick åka med två som vi inte kände. Vi fick sitta där i baksätet. Och sen när vi hade varit ute någonstans och tittat, sen satt oss i bilen så sa dom "Såg du det?" Nä, dom hade inte ens berättat för varandra vad dom hade sett. Och absolut inte för oss. För vi satt där "Oj, jaha..." /.../ Och man kände sig jättedum. Vad är detta? Så dom tävlade ju på nåt sätt med varandra och skulle inte berätta då. Och sen var det ju, vi hade ju tagit med oss ett Stadium-kök. Skulle värma lite mat. Det fanns ju ingen tid till det. Vi liksom åkte från det ena stället till det andra. Vi hade väl några mackor vi fick leva på den dan. Så vi var ju nästan chockade. (Astrid)

2.1 Varför gruppera sig?

I en forskningsstudie (Lee, McMahan & Scott 2015) om genuskodat deltagande i fågelskådning, kom författarna fram till att det inte fanns någon synbar könsskillnad varken i entusiasmen eller viljan att skåda. Utan att skillnaden låg snarare i själva utförandet och deltagandet, vilket i sin tur berodde på djupt rotade sociala och kulturella normer som definierade manlighet och kvinnlighet.

Detta att ta sig an och gå emot de sociala strukturerna i skådarvärlden för att genomföra en förändring, blev till slut en nödvändighet för många kvinnor. Åtskilliga kvinnor minns hur de upplevde sig åsidosatta under blandade gruppskådningar. Ofta ignorerades deras sakkunskap och män vände sig hellre till andra män för tips och råd, något som retade upp många erfarna och högst kompetenta kvinnliga skådare.

Om det kommer en man och en kvinna, så var det alltid mannen dom frågade om dom ville ha nån hjälp liksom, med artbestämning eller nånting sånt där. Alltid vänder sig till mannen. Bara tar för givet att det var mannen som va... och det där hände ju mig då i början. För det var ju jag som var den drivande liksom. Å haft olika pojkvänner genom tiden då som egentligen bara hakade på, men då har dom alltid vänt sig till dom och frågat. Och det där, jag blir så jävla förbannad på det där. (Lotta)

Att kvinnor skulle gruppera sig och skåda avsides möttes av en del missuppfattning. För att nätverken inte skulle få en negativ klang från skådaretablissemang och för att uppmuntra deltagandet, var initiativtagarna noga med att lyfta fram de positiva delarna med att kvinnor går ihop och skådar tillsammans.

Det handlar inte alls om att vi ska gruppera oss. Utan det är snarare så att det är en språngbräda in till fågellivet. In till föreningarna liksom. /.../ Att vi skulle ta oss in i styrelser och så. Jag menar förut var det ju bara män som satt i dom här styrelserna. (Lotta)

Turner talar om begreppet *communitas*, som han menar ofta uppstår som en reaktion under en stabil period (Turner 1969:111). Min liknelse mellan *communitas* och de kvinnliga nätverken visar sig i önskan om att gå emot en rådande, om än stabil struktur. En övergång från en fas till en annan. I det här fallet var den stabilitet som tidigare erbjöds, endast fördelaktig för dem som passade in och för dem som spelplanen var formad åt. Vad händer de som inte passar in? De som inte orkar följa med i den så kallade ”hårda skådningen”? Oavsett kön så finns det alltid någon som avviker från mallen. Nätverken ser jag som liminala i det att de bildades i

reaktion till den rådande sociala struktur som gällde. Rapphönan kom till i marginalen, inte för att dela upp fältet i ett vi och dem, snarare erbjuda ett alternativ till förbättring. Den nya formen gav deltagarna möjligheter att komma bort från den ”hårda” skådningen och ta itu med gamla tankemönster samt utveckla nya former av kunskapsutbyte och deltagande.

Separationen från tidigare strukturer gör att individen hamnar mitt emellan två faser och genomgår en *Rites de passage*; en övergångsrit i separation – marginal – slutfas (Turner 1969:95). Det finns vissa risker med att bryta upp och förnya. Vision riskerar att bli illusion som vittrar sönder och faller tillbaka i gamla mönster vilket kan kännas bittert och snopet. A *Ritual Process* skrevs i slutet av sextiotalet och Turner applicerar en del av teorin på hippierörelsen som var högst aktuell vid tiden. Rörelser som predikade jämlikhet oavsett bakgrund riskerade att hamna i konflikt när hierarkier smögs in i gruppen. Många av dessa rörelser gick så småningom över i en mer sektliknande form, utopin sprack och medlemmar återgick till sina tidigare liv. Detta, menar Turner, behöver inte vara av ondo då någon sällan återvänder opåverkad. En övergångsfas behöver inte upplevas som något revolutionerande utan snarare bli ett verktyg och påverka hur deltagandet blir i framtiden.

Det råder ingen tvekan om att nätverk som Ådorna och Rapphönan banat väg för kvinnligt deltagande. Eftermälet är tydligt när man tittar på deltagandet i både styrelser och ute i fält, men hur såg det ut innan? Vilken plats tog kvinnor innan nätverken mobiliserade dem? Om fågelskådningen tidigare varit ett övervägande mansdominerat fält var kvinnor därför tvungna att maskera, dölja eller möjligtvis tona ner sin femininitet för att på så vis få tillträde in i skådningen? Kunde femininitet bli ett gångbart kapital eller var en maskulin framtoning det enda sättet att delta?

2.2 ”Skinn på näsan”

Hon har vart lite sådär, en av dom få som kanske var lite negativa faktiskt. Tycker att ”Man behöver väl inte ett kvinnligt nätverk. Vi kan ta för oss ändå.” Men det är för att hon har oerhört mycket skinn på näsan. Och jobbat mycket i en mansdominant värld liksom. /.../ Nä men som sagt, väldigt lite motstånd. Men där det var, så var det faktiskt då av kvinnor själv. (Lotta)

Lotta ger ett exempel på några av de relativt få negativa reaktionerna som kom vid bildandet av Rapphönan. Att protesterna kom från kvinnligt håll, åtminstone de som yttrade sig offentligt, är kanske inte så konstigt. I den mån symboliskt våld fungerar, producerar det kvinnor som delar samma habitus som förtrycker dem (Moi 1994:13). De få kvinnor som

orkat armbåga sig in i ett sammanhang konstruerat för och av den manliga kroppen, hade trots allt lyckats etablera en något så när likvärdig ställning av kunskap och social status. Även om det förmodligen skett på männens villkor för att undvika konflikt.

Ja dom hade vart med från början. Tuffa tjejer. Mycket eh, skinn på näsan. Dom klarade att vara med den här jargongen helt enkelt.
(Lotta)

Lottas kommentar visar på den missuppfattning en del kvinnor hade inför nätverkets funktion, en missuppfattning som skapades av rädsla för vad det innebär att vara kvinnan i ett mansdominerat rum. Nätverket vars tanke grundade sig på att kvinnor grupperar och hjälper varandra istället för att konkurrera med varandra, blev för dem en risk där de kunde reduceras från *jämlik* till *kvinna*. De såg helt enkelt inte fördelarna och vad kvinnor kommer att vinna på deltagandet (Skeggs 1997:242).

Att skåda på männens villkor blir paradoxalt för kvinnan då hon visserligen passerar och blir hörd, men praktiken understryker samtidigt att detta är det enda sättet, om hon vill bli respekterad för sin sakkunskap. Att män inte aktivt uppmuntrat kvinnligt deltagande inom fågelskådning kan och vill jag inte påstå här då jag har ett förhållandevis ensidigt material att utgå ifrån. Nätverket dock blev en nödvändighet då det saknades en plattform inom skådningen som poängterade värdet av kvinnligt deltagande på kvinnans premisser. Vilket visar att de män som ändå var positivt inställda till förändring, inte var särskilt motiverade till att själva göra något åt saken.

Dom tyckte det här va jättekul och jättespännande. För dom flesta män gillar ändå kvinnor så att dom tyckte det var lite kul liksom. Men att dom inte kanske tänkte ibland att vi skulle kunna komma med sakkunskap också utan det kanske bara att dom tyckte *kul med kvinnor ute i det hela*. (Lotta)

Att kvinnor själva måste slå sig fram, bryta upp och skapa ny mark blir så småningom oundvikligt. Attityden från de redan etablerade kvinnorna att *vi kan väl ta för oss ändå*, påminner om den problematiken kring kvinnans medskyldighet i sitt eget förtryck, som Toril Moi (1994:14) tar upp i *Att erövra Bourdieu* då hon citerar Simone de Beauvoir: *Om kvinnan tycks vara den oviktiga som aldrig blir den viktiga är det därför att hon själv misslyckats med att åstadkomma denna förändring*.

Även om Moi påpekar att Beauvoir var modig nog att lyfta fram en laddad fråga inom feminismen, går det inte att ta miste om en viss elitism i Beauvoirs påstående. Att hon på

grund av sin sociala ställning hade kapital nog att föra sig på den mansdominerade planhalvan reflekteras i den kritik en del skådarkvinnor kom med när nätverket bildades. Om vi kan så varför kan inte alla andra kvinnor? Synen på att kvinnan kan vara en del av problemet reflekteras även i vissa av deltagarnas egna kommentarer.

Många tystnar när män kör då. För att man tror att dom är så mycket duktigare. Asså det är ju egentligen upp lite till en själva att skylla. Varför man inte armbågar sig fram. (Lotta)

Lotta själv påpekar att männens beteende kan vara ett resultat av att kvinnor inte stått på sig tillräckligt, men är väl medveten om att det är ett djupgående problem.

Det är lite så som vi också är uppväxta. För även om vi har kommit jättelångt i och med jämställdheten så blir det ändå när... Framför allt när man tror att männen är bättre än vad dom är. Framför allt i fågelskådningen som då har ett sånt gammalt... bakom sig liksom. Att det bara var män. (Lotta)

Att grupperingar som Rapphönan inte skulle riskera att gå under på grund av eventuella inre maktstrider var en av de främsta anledningarna till nätverksprincipen. Eftersom ett nätverk bygger på principen att alla deltagare har samma förutsättningar att utvecklas, finns det en idé om att de hierarkier och normer som präglar omgivningen utanför denna sfär inte ska påverka deltagarna (Hasselberg, Müller & Stenlås 2002:16). De kvinnliga skådarnätverken är solidariska och bygger sin verksamhet på kamratanda och distribution av kunskap, så alla som deltar också hänger med under skådningen. Ådornas och Rapphönan format och funktion passar därmed utmärkt som nätverk.

3. Skådningen

Nedan följer en genomgång av min fältobservation från Rapphönans exkursion till Rönneholms mosse och Västra Ringsjön. Genom att dela upp förloppet i *Inför*, *Under* och *Efter*, vill jag visa hur viktig varje del av förloppet är och vad det innebär att ge sig ut och fågelskåda. Min utgångspunkt vilar framförallt på min upplevelse av nätverksskådning med endast kvinnliga deltagare, men för referens till *Inför* och *Efter* sektionerna har jag valt att ta med tankar från tidigare utflykter med Axel.

Något som är viktigt att ta i beaktning i det första stadiet, är att övergången från vardagsaktivitet till fritidsaktivitet planeras i varenda detalj. En vanlig uppfattning är att skådningen är helt platsbunden, att fågelskådaren behöver sin specifika inramning för att bli en skådare (Goffman 1959:29). Detta stämmer till viss del. Naturen, kläderna och utrustningen hjälper att skapa fågelskådaren och upprätthålla idén om hur en skådare förväntas se ut och bete sig. Även om själva skådandet ofta sker utanför hemmet, börjar processen långt före.

En stor del av den överlappningen sker innan skådaren bokstavligt iklär sig rollen som skådare och befinner sig på fält. Som jag nämner i första kapitlet, behöver en övergångsrit inte nödvändigtvis innebära en totalförvandling utan den kan mycket väl vävas in i de mest vardagliga sysslor och händelser. Med hjälp av olika små ritualer och system genomgår vi sakta en förändring från *jaget* och vad jag skulle vilja kalla *fågelskådar-jaget*. Allt packande kvällen innan och fejdandet morgonen därpå blir en återkommande rutin för att överlappningen ska ske så smidigt som möjligt och ritualerna som presenteras nedan görs för att således träda in skådar-jaget.

3.1 Inför skådning

Det enorma förberedelsearbetet jag kommer presentera i den här delen är typisk för en dagsutflykt. Vid en gruppskådning är det tvunget att först anmäla intresse och ha koll på konversationerna efter information om tider, plats och transport. Ett visst mått av organisering från en gruppleddare krävs för en lyckad exkursion. Vid ensamskådning är rutinerna innan minst lika viktiga, med undantag av att val av plats, tid och transportmedel förblir odiskuterade.

Inför en exkursion gäller det att komma överens om vart gruppen ska åka och hur de tar sig dit. Val av plats, tid och vem som kommer leda exkursionen presenteras sedan i ett rullande schema på hemsidan. Rapphönans brukar också lägga upp sina utflykter via en Facebooktråd,

där de som vill följa med får anmäla sitt intresse inför resan och garantera plats i en av bilarna. Diskussionerna brukar leda in på vilka kläder som rekommenderas för platsen, hur väder kommer bli och vilka arter som förväntas dyka upp. Inför min träff med Rapphönan hade jag både mail- och telefonkontakt med organisatörerna. Trots att jag inte hade så mycket erfarenhet av att skåda och aldrig anmält mig till en exkursion på egen hand, gick det smidigt till och mottagandet var entusiastiskt. Jag var också noga med att vara så transparent som möjligt med mitt syfte då jag inte ville att det skulle bli missförstånd mellan mig och deltagarna.

Kvällen innan lägger jag fram friluftskläderna. Vandringskängorna ställs vid dörren och det görs en extra koll i ryggsäcken. Är sittunderlaget nedpackat? Kikaren? Får absolut inte glömma min powerbank. Att vara fast på okänd ort med en urladdad mobil är det sista jag vill. Ofta brer vi mackorna och gör iordning fiket redan kvällen innan, en rutin jag håller fast vid även nu inför min första skådning utan Axel. Allt görs för att morgonen ska bli så effektiv som möjligt. Hemma hos mig äter vi heller aldrig frukost innan skådning, utan försöker ta vara på morgontimmarna. Det är då fåglarna är som mest aktiva och det är viktigt att komma iväg så fort som möjligt för att få ut det mesta av dagen. Har vi bestämt oss för att skåda så får vi räkna med att hela dagen kommer beröras av aktiviteten. Efter en tidig morgon, långa timmar i naturen och även om hemfärden sker på eftermiddagen kan även en van kropp kännas helt utmattad.

Min dag startar 06:00 och det första som slår mig är hur tacksam jag är över gårdagens förberedelser. Morgonens effektivitet gör att jag hinner hälla i mig en snabb kopp kaffe innan jag cyklar till tåget som går 07:31 från Malmö C. Framme vid Stehag station står en av deltagarna, Sara, redo att köra mig till uppsamlingsplatsen vid Rönneholms mosse. Det är hon som ska leda dagens exkursion och som jag får samåka med då jag själv saknar körkort. Under resan mot mossen kommer vi in på pandemin, ett sorgligt men tacksamt samtalsämne. Jag noterar en pumpflaska med handsprit som fått en självklar plats i kopphållaren vid växelpakarna. I likhet med Ådorna som jag skådade med i oktober, är samåkning en stor del av hur Rapphönan tar sig runt. Sara berättar att innan pandemin brukade de fylla bilarna med skådare och alla var noga med att bidra med bensinpengar. Det var en självklarhet. Nu får vi tyvärr åka i separata bilar, suckar hon. Vilket inte är så bra för miljön men huvudsaken är att alla får följa med.

Vi var en av de första som parkerade på uppsamlingsplatsen, men det dröjde inte länge innan en fem, sex bilar trängdes på den lilla grusplanen strax intill järnvägsspåret. När alla deltagarna anlant blev det först lite mingel. Det brukar bli så innan själva skådandet kör igång. Diskussionerna rör inte bara fåglar och skådning utan också familj, jobb, resor och diverse skådarutrustning. En av kvinnorna som visserligen hade skådat förut meddelade inför gruppen att hon var där för första gången, en annan hade inte deltagit i gruppaktiviteter på ett tag men var glad att få komma tillbaka igen. Jag är nog yngst i sällskapet och med undantag för Sara verkade de flesta vara i övre medelåldern.

När alla deltagare kommit och samtalet lagt sig gick Sara igenom upplägget för första etappen. Efter genomgången följde en och annan handuppräckning. ”Blir det stillastående skådning eller mycket promenad?” ”Är det värt att släpa med tuben ut på mossen?” ”Ska fikat med nu eller tar vi kaffepausen när vi är vid sjön?”

En del passar på att byta om till regnställ eller fiskar fram en varmare sjal från bilen. Jag får snabbt intrycket av att detta bara är en i raden av alla otaliga utflykter och kvinnorna känns rutinerade, ärliga i sina gester. Riktiga proffs. Ingen försöker imponera på någon eller sätts i ett sammanhang där de behöver rättfärdiga sina val, utan alla är här av en anledning och den är att skåda. Inte att bli skådad. Jag märker hur fokuserade och självklara de är i sina handlingar. Att den här lilla gruppen på 14 personer utgör en trygg punkt för dem, där blicken riktas mot fågelkroppen och inte deras, den kvinnliga kroppen. Deras kroppar kan här obemärkt passera som fågelskådare, försvinna in i idén om vad en fågelskådarkropp är (Bremer 2011:134).

Förutom för min blick. Jag börjar sakta märka av min egen position i relation till kvinnorna. Tanken på att dessa skådare skulle bli observerade av mig på samma sätt som de var vana vid att observera fåglar, oroade mig att det skulle bli svårt för min kropp att passera. Jag skruvar på mig. Känner mig lite obekvämt, eftersom jag valt att inte delta i minglet utan bara står där och observerar. Kommer detta påverka min position mot gruppen? Sara gestikulerar mot mossen. Nu börjar vi.

3.2 Under skådning

Vi går i rask takt längs med en lerig landsväg. Duggregnet började tillta ordentligt och det smattrade i backen. Det var omöjligt att anteckna något så jag försökte memorera allt jag hörde och såg. Under promenaden fortsatte många att småprata om lite allt möjligt som tidigare skådarter, medlemskap i fågelklubbar, om den eller den fågeln kommer dyka upp

på mossen. En del nyfikna kom fram under promenaden och ville få bekräftat om det var jag som var *forskaren* och *studenten*. Vid varje ja hoppades jag att vi skulle kunna fortsätta prata, eller att det möjligtvis skulle bli tillfälle för en fråga från min sida. Men allt jag fick var en vänlig nick eller ett ok. När jag i efterhand läser mina anteckningar är osäkerheten inför dagen tydlig: *Är det dom som inte ville bli störda? Eller ville dom inte störa mig?* Jag minns att det var lite samma stämning i början av Ådornas exkursion. Att vi hade en outtalad ömsesidig respekt för varandras arbete, som avgjorde vårt uppträdande och gjorde att vi till en början höll avstånd (Goffman 1959:30). Detta avstånd hade så småningom lagt sig ju mer vi umgicks, så istället för att oroa mig valde jag att vänta ut dem. *Tillfälle för intervju kan bli svårt. Slopa?*, antecknar jag.

Jag tittar mig omkring och slås igen av hur avslappnade och proffsiga alla ser ut. Rediga kläder, rediga skor. Tuben med van hand slängd över axeln. Klar blick med siktet inställt på mossen. Då och då stannade vi upp. En fågel strök förbi. I en svepande gemensam gest höjdes alla kikarna i luften och ljudnivån sänktes. Några efterslänrare frågade ivrigt vad de hittat och fiskade själva upp handkikaren. Artbestämningen går lugnt till. Jag anar tillslut vilka som förmodligen sitter på de tyngsta kunskaperna men det är ingen som kör över någon, ingen försöker dominera samtalet. Alla får chansen att lägga in ett förslag och de kommer snabbt fram till en och samma fågel. Jag tittar mig omkring. Vem styr blicken här? Rapphönan precis som Ådorna väljer en gruppleddare som planerar vart skådningen sker. Med Ådorna var det Astrid som drog i spakarna, här är det Sara. Ute på mossen tar hon täten, men styr aldrig vart mitt fokus ska riktas. Blicken föll sig alltid naturligt. Både Astrid och Sara var noga med schemat men öppna för avstickare. Vi samlades i ständiga klungor men mer av kamratanda än av tvång.

Vi fortsätter med promenaden. Återigen gjordes mindre stopp längs vägen. Alltid samma rörelse. Stopp. Upp med kikaren. Tystnad. Liten diskussion och artbestämning. Vi börjar närma oss slutet av vägen och äntligen lättar regnet. Mitt anteckningsblock är för fuktigt för anteckningar. Jag stoppar tillbaka den i fickan och bestämmer mig för att skåda lite. En likvärdig gest kanske hjälper mig att smälta in mer i gruppen, dessutom så har jag fått smak för skådningen och det är svårt att inte ryckas med.

Ute på mossen stannar vi en längre stund. Här visar sig det riktiga skådespelet. En blå kärnhök jagas iväg av ett par kråkfåglar. Fram och tillbaka flyger de över den öppna mossen. I bakgrunden seglar en vit ägretthäger och landar elegant en bit ut på mossen, till synes totalt

oberörd av kråkfåglarnas skrik. Jag hör någon nämna nötväcka och sånglärka. Jag kikar på de andra. Detta har de sett förut. Jag försöker efterlikna deras coolhet men sprätter till när någon plötsligt hittar en varfågel alldeles intill. Den är så vacker!

Under promenaden tillbaka till uppsamlingsplatsen befinner jag mig igen bland eftersläntrarna. Det är lättare att prata med dem då det råder en mer avslappnad skådning. Om det beror på skådarnas obekymrade attityd till skådningen eller att de inte kan gå lika fort och raskt som dem i täten kunde jag inte avgöra. Jag får en känsla av att inte störa skådningen med mina studiefrågor när jag befinner mig längst bak i ledet.

Överallt hör vi pip, sång och snabba vingslag. Små fåglar som lekfullt hoppar mellan träden. Stannar tillräckligt länge på en gren för att vi ska kunna göra en snabb artbestämning men inte tillräckligt för att låta mig använda kikaren. Här får vi förlita oss på lätena och kvittrandet. Sången blandas med kvinnornas spekulationer; ”Lyssna på den?” ”Ska den låta så?” ”Brukar den rasta här?” Jag passar på att fråga en av kvinnorna om nätverket haft någon betydelse för hennes skådning? Skådningen i sig har inte påverkats nämnvärt, berättar hon. Däremot är det tillgängligheten och gemenskapen som får betydelse. Rapphönan ger tillfälle till att ta sig till nya platser som sällan besöks under en ensamskådning. ”Det positiva med att det är ett nätverk”, tillägger hon, ”är just att det blir så anspråkslöst”.

Strax efter 11-tiden sitter jag vid ett picknickbord en bit bort från strandkanten vid Västra Ringsjön. Hela sällskapet med undantag för ett par kvinnor som parkerat sig vid bordet mitt emot, befinner sig på stranden och väljer att äta sina mackor framför tubkikarna som alla står uppfällda på rad vid strandkanten. Regnet är åter i luften men har tacksamt valt att bara dugga lätt och tyst omkring oss. Utöver ett lätt sorl från deltagare som samtalar om fåglar, barnbarn, jobb och pandemi, är det förvånansvärt tyst här. Jag får äntligen tillfälle till att anteckna det vi varit med om ute på mossen och försöker minnas vilka arter som dök upp. Jag noterar hur en del av kvinnorna står alldeles stilla med halvt uppätta smörgåsar eller en rykande kaffekopp i handen. Fokuset är på sjön och inte på lunchen. Kroppen är som låst i detta tillstånd, vilket för en utomstående möjligtvis kan se komiskt ut. Jag skulle nog själv tyckt det om jag inte visste att när som helst kan något intressant flyga fram från vassen eller dyka ner i sjön och då måste man vara snabb. Maten kan gott vänta. Kvinnorna vid bordet verkar visserligen ha slappnat av lite under lunchen men jag ser hur de kastar blickar åt stranden, redo att agera om något dyker upp. Jag äter upp och ställer mig på stranden med min handkikare. Vi står tysta och spanar ut över sjön.

Tystnaden bryts plötsligt av en pickup som kör upp och parkerar sig vid ett hus en bit ifrån stranden. Tre män i byggkläder stiger ur. De noterar vår grupp men gör sig inte besväret med att sänka sina röster och slänger igen bildörrarna. Några småfåglar tar till flykten från ett träd bredvid. Ingen av oss säger något men jag märker att en del av kvinnorna irriteras av närvaron från stugan. Om det är på grund av dem eller att skådningen vid sjön känns avklarad, bestämmer vi oss till slut för att gå mot ett vattendrag intill järnvägen. Jag hör någon nämna Kungsfiskaren och att chansen att få se den från bron är stor.

På vägen saktar jag återigen ner och börjar småprata med Irene som går längst bak i ledet. Hon var en av dem som nyfiket hälsat på mig borta vid parkeringen. Jag noterar att hon var en av få som inte hade en tubkikare, däremot en ganska så avancerad systemkamera. Hon påpekar att hon visserligen har ett intresse för fåglar men är först och främst fotograf. Irene fotar fåglarna och artbestämmer dem i lugn och ro i efterhand. Jag får en känsla av att hon ville göra det klart för mig att hon inte var en skådare i den bemärkelsen som hon förmodligen trodde jag var ute efter att studera. Hon är fotograf med ett fågelintresse. Trots sitt noga ställningstagande vad gäller sin egen position, hade hon mycket att säga till om vad gäller fågelskådning och Rapphönan. Även här kom gemenskapen och platstillhörighet upp som självklara skäl till att man väljer att gå med i nätverket. Irene erkänner att hon var en av dem som tyckte idén till ett kvinnligt nätverk var lite onödig när det bildades 2009. Hon känner en av initiativtagarna men minns att hon inte höll med när det gällde kvinnligt deltagande och att hon var tvungen att slå sig in. Irene är noga med att hon aldrig känt att manliga skådare kört över henne och tyckte ”det var en knasig idé” att man skulle gruppera sig. Vår konversation varvas av små avbrott när något flyger förbi eller kvittrar extra högt. Jag märker hur snabbt jag lärt mig att ständigt ha ett öra mot naturen, jag vill ju inte missa något. Irene börjar nynna på ramsor som hon lärt sig och lär mig några rader.

I: Snälla mamma får jag gå på bio, mellan sju och nio... Vad det nu är för nånting...

C: Vad är det?

I: Har du inte hört den?

C: Nej.

Hon går över i nästa ramsa som mer liknar ett fågelkvitter än rimmet innan.

I: Ett, två, tre, fyr, fem, sex, sju! Ett, två, tre, fyr, fem, sex, sju!
Gulspurv.

Vi kommer fram till bron och plötsligt får vi syn på den, Kungsfiskaren. En blå liten pil som sprätter iväg längs med vattenytan och placerar sig på en boj, halvt dold av buskar som växer vilt längs med den lilla ån. Vi trängs så gott det går uppe på bron och jag får tillfälle att låna en tubkikare. Det smattrar av några kameror och en av kvinnorna berättar för mig att det är en hane eftersom näbben är helt svart. ”Honorna har en lite rödaktig fläck undertill på näbben”, fortsätter hon. Den lilla fågeln sitter lugnt kvar på bojen, verkar inte alls brydd av vår närvaro utan visar gärna upp sig. Den blå ryggen kontrasterar sig mot den orangea bojen som stilla flyter över den spegelblanka vattenytan och inte ens ett förbipasserande tåg skrämmer iväg den.

Tillbaka till parkeringsplatsen bestäms det att vi ska röra oss mot östra Ringsjön. Klockan är strax efter tolv och minst två kvinnor väljer att tacka för sig. Resten av oss beger sig i samlad trupp mot den nya skådarplatsen. Jag samåker med gruppledaren Sara, som återigen tar täten. Vi stannar till då och då. ”Är alla med?” Väntar in eftersläntrarna och skrattar åt hur komisk vår kortege av fem eller sex bilar måste uppfattas av boende ute på landsbygden.

Framme vid Fulltofta strövområde blåser det snålt ute vid sjön och vi betar snabbt av mindre sångsvan vid strandkanten. Återigen stannar en förbipasserande person upp och undrar vad vi ser för något. Avbrottet leder inte till någon rekrytering den här gången men nyfikenheten från allmänheten är talande. Det finns ett förtroende för kvinnorna och den kunskapen folk utgår ifrån att de besitter. Kanske beror det på att kvinnornas fasad ser *rätt ut*. Det vill säga alla deltagare har ordentliga skor, friluftskläder och utrustning, koder som vi förväntar oss att en fågelskådare ska ha (Goffman 1959:33).

Vi lämnar stranden och fortsätter in bland träden mot Gäddängen, ett vattenområde där det myllrar av fåglar jag inte kan artbestämma. Här är det lä och vi ställer oss tätt ute på trädäcket. Pandemin gör sig plötsligt påmind. Jag väljer att backa undan och ställer mig en bit bort, vilket resulterar i att jag inte kan uppfatta allt som sägs ute på däcket men det gör inget. Deras kroppsspråk och handlingar berättar så mycket mer om vad som händer, vilket utrymme de ges och tar av gruppen. Tystnaden lägger sig över gruppen. En och annan kaffetermos fiskas upp och jag äter upp det som är kvar av min matsäck. En liten domherre landar i vassen och sjunger en stund. Det känns i kroppen att vi varit ute sedan 08:00. Jag kikar på klockan, 14:07. En av kvinnorna berättar en anekdot och alla lyssnar. En annan kvinna fortsätter med en egen historia och det är som att vi sitter vid en lägereld. Kaffet smakar extra gott nu och jag slappnar av där vi står. Anekdoterna avlöser varandra men

fokuset på aktiviteterna ute på sjön störs inte för det. Fågelskådningen gör något med sinnesfriden. Allt som sker utanför sfären vi befinner oss i försvinner och jag märker hur kroppen och tanken sätts i en slags dvala. Miljön är främmande men samtidigt familjär och jag märker hur mån jag blir av att bevara den. Återigen seglar en vit ägretthäger över den grå himlen. Om det är samma som på mossen är oklart men jag vill tro det då den landar precis lika ödmjukt och graciöst.

Runt halv tre har de flesta tackat för sig och åkt hem. Vi som blivit kvar står återigen vid östra Ringsjöns steniga strandkant och spanar ut över vattnet. Solen har bestämt sig för att göra entré och vinden likaså. Det är fullt med fågel som tumlar i skyn. Svanarna imponerar med att vila på ett ben och trängs tillsammans med ett myller av oidentifierbara sjöfåglar långt ute i det grunda vattnet. Sara märker av två måsar som ”ser skumma ut”. De flyger ovanför sjön en bit bort och det är svårt att hänga med i de snabba svängarna. Det blir ett litet projekt att försöka guida samtliga närvarande så att alla kan vara med vid en artbestämning. Sara misstänker två dvärgmåsar, vilket inte är omöjligt, dock ovanligt för november. Någon annan föreslår tretåig mås. Fåglarna rör sig snabbt och smidigt men kvinnorna ger inte upp. Tillslut efter lite diskussion kommer de fram till att det mycket riktigt är två dvärgmåsar som rör sig där borta. Att jag blivit så uppspelt av två måsar förvånar mig en smula men det är svårt att inte ryckas med i skådningen. En havsörn stryker förbi och ställer till oreda för dem som räknar arter då de flesta fåglarna utmed stranden lyfter och tar till flykten.

3.3 Efter skådning

Vi bestämde oss för att avsluta skådningen kl 15.00. Det är en ganska vanlig tid att bege sig hem efter en tur. Den största aktiviteten bland fåglarna sker alltid under morgonen och befinner man sig på okänd ort är det bra att hålla lite extra koll på eventuella tåg- och busstider. Jag tackar alla för att jag fick följa med och Sara skjutsar mig till stationen i Höör.

Att planera in ytterligare en aktivitet efter en heldagsexkursion är inte att rekommendera, då tröttheten snabbt infinner sig under eftermiddagen. Som tidigare nämnt så tar skådningen över hela dagen, väl hemma är kroppen matt av den friska luften och alla intryck. Nu gäller det istället att samla ihop alla fynd och rapportera in dem. Hittar man en rar art ute så brukar rapporteringen ofta ske med detsamma, vilket gör att fler skådare kan ta del av informationen och eventuellt bege sig till platsen. Dessa snabba fynd kallas larm och förmedlas via larmfunktioner som BirdAlarm och Lineband. Larmen kan plinga till i telefonen vilken tid som helst på dygnet och det är ett vanligt ljud att höra ute i fält. När det kommer till den mer

utförliga rapporteringen använder sig de flesta av Artportalen². En webbaserad artdatabas där fågeln samt platsen, men också tiden för fyndet noggrant noteras. Då min avsikt med exkursionen var att observera skådarna och inte fåglarna så blev detta moment inte aktuellt för min del. Den här gången.

² Artportalen är ett system för inrapportering och sökning av artobservationer i Sverige.

4. Kunskap och gemenskap

Som jag tidigare nämnt är utbytet av kunskap och erfarenhet en högst utmärkande del hos deltagarna i nätverken jag observerat. Gemenskap och kamratanda är ytterligare ett resultat. Jag upplevde att många av skådarna ville dela med sig av vad de såg och att det var viktigt att alla fick ta del av fynden som dök upp. En återkommande plats under min Ölandsvistelse med Ådorna var udden vid Ottenby Fågelstation. Vid ett tillfälle under exkursionens första dag stod vi strax nedanför fyren Långe Jan och spanade ut mot havet. Det vimlade av måsar och diverse havsfåglar som jag hade svårt att identifiera. Små fjäderklädda kroppar som guppade runt i vattnet och letade föda eller trängdes på de blöta grönsvarta stenarna. Då och då skrämdes en flock till flykten av en förbisträckande rovfågel. Jag, Axel och mitt skådarsällskap stod i närheten av de små poolliknande vattensamlingarna. Dessa låg längre upp på stranden och påverkades inte märkbart av havets vågor tack vare en vägg av sten och vegetation. Vattnet var lugnare där och måsarna fick simma omkring i stillhet. Det var eftermiddag nu och jag noterade att vi alla började bli mer avslappnade i varandras sällskap och avstånden mellan oss hade minskat. Axel hade i vanlig ordning ställt sig en bit bort men samtidigt tillräckligt nära för att vi skulle kunna prata med varandra. De spanade, jag antecknade. Runt oss rörde sig andra fågelskådare i liknande sällskap och stämningen var så lugn som den brukar vara på eftermiddagen när den största rushen lagt sig. Plötsligt tittar Marianne upp. Hon ser sig om och får syn på mig. ”Har du sett skratmåsen? Vet du hur den ser ut?”

Jag blev förvånad över frågan. Över att hon vänt sig om och helt sonika inkluderat mig i deras sfär. Lite ställd över att hon uppmärksammade mig så direkt och öppet. Inte för att jag medvetet ignorerats under min tid med Ådorna, det var bara underförstått att jag som forskare håller mig på min kant, observerar och antecknar medan dom kör sitt race utefter vad de har planerat. De andra tre reagerade inte på Mariannes plötsliga initiativ eller min förvånade reaktion, utan spanade obekymrat ut över havet. Jag gick fram till Marianne som gestikulerade att jag kunde använda hennes tubkikare. Hon visade vart jag skulle rikta siktet och blicken föll på en liten mås som simmade omkring i det stilla vattnet i bassängen. Då och då dök den ner under ytan men varje gång den kom upp igen var Marianne där och förklarade vilka detaljer som identifierade den. ”Ser du den svarta lilla fläcken bakom örat? Den här har bytt om till vinter. De har en svart hätta under sommartid, förstår du.” Jag stod kvar vid tuben ett tag och spanade lite mer. Glömde sakta bort mitt anteckningsblock och mina observationer. Det var så rofyllt att bara stå där och spana från fågel till fågel. Tömma

huvudet på alla tankar och bara vara. Marianne fortsatte prata om fåglar, verkade inte tänka på vem som lyssnade. I efterhand har jag funderat på om detta var för att hon kanske tyckte synd om mig, som bara stod där. Den misstanken lämnade mig ganska snabbt efter att ha jämfört anteckningarna med dem från Rapphönans exkursion. Detta är helt enkelt bara en del av nätverkens skådarklimat. Att inkludera och dela med sig av all kunskap Marianne ackumulerat under åren, var bara hennes sätt att skåda med Ådorna. Präglat av en slags delad glädje är dubbel glädje-attityd som jag märkt av hos båda nätverken. Jag nämnde min reflektion för henne dagen efter under intervjun. ”Du blir nog fågelskådare du med”, svarade hon med ett leende.

4.1 Den tysta kunskapen

Under mina observationer var det tydligt för mig att kunskap och hur man förmedlade den inom gruppen var en återkommande del hos båda nätverken. Detta var något jag valde att ta upp med Lotta. Att nätverken är noga med att uppmuntra kunskapsutbytet ute i fält, menar hon, är en motreaktion till den tysthetskultur som tidigare rådde i fågelskådningen. En erfarenhet hon delar med många av de andra kvinnorna. Både Astrid och Marianne beskriver frustrationen över hur vanligt det var för herrarna att tyst hamstra alla intryck och hålla dem för sig själv.

Det var ju rätt typiskt för många herrar förr. Att dom skulle inte tala om någonting! Knappt vad dom hade sett. (Marianne)

Lotta tar upp ett exempel när hon som ung skådare befann sig i ett fågeltorn med en grupp manliga fågelskådare. Plötslig flyger det förbi en pilgrimsfalk och hon frågar, i syfte att få arten bekräftad om det var någon mer som såg den. Det var det ingen som hade gjort.

Och ändå såg jag ju att dom hade sett den. Och då trodde jag ju mer på att det var mig dom var emot, som tjej då. För jag var trettio just när jag började också. Att dom inte ville dela med sig. Men sen så i efterhand har jag förstått att, nä men dom visste inte själva. Sen är det ingen som ville blotta sig liksom. Att säga ”Nä men jag vet inte det.” För då visar dom ju liksom, ja dom blottar sig helt enkelt med sin okunskap.

/.../

Men det kanske är mer kvinnan då som tar den diskussionen ”Ja men jag tror nog att det var en pilgrimsfalk, för att jag tyckte svart jämt, tycker ni inte...” Och då kan dom bli hjälpsamma. Liksom komma igång då’rå. (Lotta)

Hon spinner vidare i hur hon lärde sig att kringgå tystnaden. Genom att inte utmana männens kunskapsförmåga och istället inta positionen som den som inget vet och sätta sin egen sakkunskap på vågskål, uppnåddes ett resultat. För Lottas del blev det en efterlängtd diskussion om artbestämning tillsammans med sina medskådare. Femininiteten och dess normerade kapitalvärde blev här en taktik för att manipulera situationen till allas fördel (Skeggs 1997:24). Lotta visste mycket väl vad hon sett men ville få igång en diskussion med männen. Att ställa sina frågor på rätt sätt utan att männen i sammanhanget riskerade att tappa ansiktet inför den nya tjejen, gjorde tillslut att hon kunde passera. Här blev kvinnans förhållningssätt till skådningen problematisk, i det att de måste spela de normer som innefattar femininitet och samtidigt tona ned den för att få passera och vinna respektabilitet (Skeggs 1997:185). Detta, att ständigt behöva spela ett spel kräver tillslut att hon måste lägga onödigt med energi på uttryck och manér som påverkar tjusningen med skådningen negativt. På så vis hamnar individen ofta i dilemman att antingen uttrycka sig *eller* handla (Goffman 1959:37). Ett dilemma som i det långa loppet inte hade gynnat ett kvinnligt deltagande över huvud taget.

4.2 Maskulinitetens dilemma

Det uppkom även situationer där manliga skådare tvärtom kunde säga rakt ut vad det var som flög förbi, och sällan gavs det utrymme för ett andra utlåtande eller vidare diskussion. Lotta berättar vidare om gruppskådningar där manliga gruppledare gång på gång radade upp fågel efter fågel, utan vidare förklaring kring artbestämning. Vill hon veta mer blev svaret ”Det får du lära dig själv.” En stark kontrast till den pedagogiska framtoning jag upplevde hos nätverken. Den här hårda skådningen var och är fortfarande en av orsakerna till att kvinnorna ”backade undan”, som Katarina från nätverket Ådorna uttryckte sig under vårt samtal på Öland. Annika som satt bredvid nickade och lade till att i blandgrupper finns det en tendens för män att försöka överbevisa varandra. Ådorna ger dem båda en respit från den här attityden.

Kvinnornas berättelser pekar på ett tydligt symboliskt våld över diskursen i fält. Rätten att tala, legitimiteten, finns hos de agenter som erkänns av fältet som mäktiga ägare av kapital (Moi 1994:6). En liknande situation skedde i samband med en artbestämning under exkursionen med Ådorna. Kvinnorna stod länge och växlade mellan kikarsiktet och fågelboken. Någon nämner drillsnäppa och de jämför med bilder. ”Det är en sandlöpare”, säger plötsligt Axel över huvudet på dem. Han sa det på sitt vanliga lugna sätt men kvinnorna blev ändå märkbart tysta. Ingen, inklusive mig själv, var beredd på att Axel skulle gå in och

ta över artbestämningen. Under intervjun med Axel undrar jag vad som fick honom att gå in i och avbryta dem.

A: Jo fast hade inte jag sagt att det var en sandlöpare hade dom ju inte fått reda på det. /.../ Nej jag vet ju inte hur dom vill... men jag tänker mig liksom att... det är kul för dom att "vi såg en sandlöpare idag."

C: Men hur kändes det för dig att säga det?

A: Jag visste på något sätt att det var lite påfluet kanske men... Jag ville inte att dom skulle liksom... missa den.

Axel minns att kvinnorna tidigare på dagen i förbifarten felaktigt artbestämt en rovfågel. För honom kändes det fel och noterade att de höll på att göra samma misstag med sandlöparen.

A: Det faktum att dom inte frågar mig då. Det får ju... Jag tror att jag känner ett behov av att visa att jag kan det. För att om jag inte får frågan så tänker jag att dom inte tror att jag kan någonting.

C: Är det viktigt för dig att visa att du kan?

A: Mm ja det tror jag.

Vi diskuterar vidare kring anledningen om nätverken och jag påpekar behovet av att få skåda och diskutera utan att bli överkörd. Axel minns tillfällena när han själv satts i liknande situationer under skådning.

A: Ibland är det bra och ibland... jag vet inte... Ibland hade man helst typ inte vetat att den fågeln flög förbi.

C: Varför?

A: Nä för då känner man ju sig själv lite underlägsen och varför såg inte jag den? Men han gjorde det. Samtidigt så kan jag också... Jag har varit i situationer där jag är tacksam också över att folk kan artbestämma något som jag inte kan.

C: Men du har bara skådat mest med män va? Jag tänker, med tanke på att du sa *han*.

A: Ja. Jag gjorde det med flit.

Detta knyter an till Bourdieus teori om den *maskulina illusionen*. I *Att erövra Bourdieu* (1994) förklarar Moi att unga män uppfostras i att *ta leken på allvar*. Effekten av detta blir att män förväntas dominera det sociala rummet, något som Bourdieu (Moi 1994:13) påpekar inte alltid ger en gynnsam utgång. Speciellt inte när deras maktposition utmanas av dem som väljer att ifrågasätta maktfördelningen men inte besitter samma legitimitet. När nätverken började märka att deras arbete gett resultat, började en del så småningom bjuda in manligt deltagande. Intresset blev stort då många upptäckte att skådningen inte behövde vara så hård.

Men jag får ju känslan av att det är kvinnan, när kvinnan kom in så just sänktes garden. Eh det här prestige, att det inte blev så prestigefullt. Att man vågar säga; ”Se!”(Lotta)

4.3 Att överkomma hinder

Att få in deltagare med lång erfarenhet har visat sig vara ett av nätverkens största dilemman. En stor del av dem som går med i nätverken idag är kvinnor i övre medelåldern. Antingen har de precis gått i pension och vill göra något med sin tid eller har de tidigare varit aktiva inom skådning men tvingats lägga det åt sidan på grund av familj och karriär. Många berättar att de visserligen försökte hålla igång skådningen tillsammans med barnen men att erfarenheten ute i fält fick läggas åt sidan. Kvinnors chans till att utveckla ett fritidsintresse påverkas stort av detta och risken är att man lägger av i brist på motivation och begränsade möjligheter att ta sig ut (Norling & Gunnarsson 1996:76).

Att kvinnan är den som tar mest ansvar över hushållet och familjen var kanske vanligare förr men Lotta har märkt av att tendens fortfarande finns kvar. Hon berättar om en kvinna som plötsligt stannade upp när hon fick barn. Hennes man som introducerats i skådandet av den här tjejen fortsatte med skådandet. Hon poängterar att det är märkligt att han väljer att åka ut och satsa, när det var hon som var ”skådaren” från början.

Det kommer ta tid innan det kan förändras. Men tittar vi på samhället idag så tar ju mannen ändå samma ansvar med barnen och hem och sånt där. Det borde ju va lika svårt för båda att komma iväg. Men jag ser ju bara på det här unga paret jag pratade om. Han sticker iväg men hon är ändå hemma liksom. Och det är inte över att han är elak och sticker... Det är mest hon som styr och ställer tycker jag. Men det är hon ändå, hon bara tar sig rollen ändå, på att va hemma. Jag vet inte riktigt varför det är så...(Lotta)

Utan erfarenhet blir det svårt att hålla efter kunskapen inom gruppen. Ådorna som var en mycket mindre grupp till antalet uttryckte oron över att kunskapen skulle gå förlorad när den äldre generationen försvinner.

För det är ju en enorm kunskapsbank som byggs upp. /.../ Men när dom går bort då tar dom ju med sig den. (Astrid)

4.4 Naturintresse som gör nytta

Som fågelskådare spenderar man oerhört mycket tid i naturen och rummet i sig är en nödvändighet för att skådningen ska bli av. En del artbestånd är känsligare och mer beroende av en viss miljö för till exempel häckning och födosökning. Fågelskådarna hjälper till att

hålla koll på fågelbestånden runt om i Sverige och en stor del av det som rapporteras in på Artportalen har genom åren använts i bland annat miljö- och naturvårdsforskning.

Om man säger fåglarna är ju jordens bästa klimatmätare. Tar temperaturen hur jorden mår. Alltså vi ser ju jättesnabbt förändringar på fåglarna om någonting händer. (Lotta)

Majoriteten av dem jag kom i kontakt med under fältarbetet berättar att innan de nischade in sig på fågelskådning, så fanns där redan ett stort intresse för naturen. Annika berättar under vår promenad på Schäferiängarna hur hon gärna ger sig ut på egen hand i naturen. Den ger henne en chans att koppla bort och få ro.

Man njuter av naturen, men skådandet ger det en annan dimension.
(Annika)

Andra skådare som till exempel Marianne fick med sig naturintresset redan från barnsben och var tidigt aktiv inom naturvård och djurhållning.

Ja, jag började titta på fåglar när jag gick till skolan för då satt det orrtuppar i björkarna när jag gick till skolan. Åh sen, min pappa var ju mycket i skogen så jag var ju med honom i skogen så, men sen var jag med i 4H. Å då skulle man lära sig fåglar å blommor å allt möjligt. (Marianne)

Det finns olika sätt att som fågelskådare utveckla sin skådning på ett mer hållbart och klimatsäkert sätt. Det är viktigt att kunna transportera sig till olika platser och det är inte sällan att man under en exkursion växlar mellan flera fågellokaler. Ett återkommande ämne för fågelskådaren är transportfrågan. Finns lokalerna på annan ort är det vanligare att ta bil än cykel, vilket i långa loppet blir en påfrestning för miljön. En lösning för många klubbar och föreningar blir att man under grupp-skådning samåker till lokalen. För nätverken är detta inget undantag, särskilt eftersom de alltid skådar i större grupper. Exkursionerna sker visserligen inte lika ofta, Rapphönan träffas cirka en gång i månaden. För att ge något extra utöver den vanliga ensamskådningen blir det att de gärna ger sig ut på lite längre sträckor.

Och sen då alla dessa fantastiska, det finns en... Som cyklar, som gör jättemycket ekoskådning. /.../ Har plockat ihop liksom hundratals arter på ett år. Bara genom att cykla och gå. (Irene)

Ekoskådningen är ett exempel på att skåda miljöeffektivt och är mer eller mindre ett direkt resultat av den miljömedvetenhet som många skådare delar. Att ge sig ut och skåda i naturen bidrar inte bara till en ökad förståelse för fågeln utan för bevarandet av miljön. En hel del

skådare återkommer ofta till en och samma lokal, där regelbundna observationer med tiden visar ett mönster i hur naturlivet på den specifika platsen mår. Denna lilla ruta av mark blir ett bevis på det viktiga samspelet och den ömsesidiga respekten mellan skådaren och naturen.

4.5 Ett trappsteg för alla

Lotta är nog med under intervjun att påpeka vikten av blandade grupper i fält. Hur skådningen är en hobby för alla och att Rapphönan syfte idag sträcker sig längre än till enbart kvinnligt deltagande. Enligt henne har den biten mer eller mindre fullbordats. Nätverket hjälpte till att belysa kvinnans position i skådningen genom att lyfta fram deras deltagande och samtidigt kasta ljus på styrelsernas ojämna könsfördelning. Som jag tidigare nämnt i första kapitlet, var Rapphönan en stor drivkraft till att en förändring äntligen skedde och att attityden ute på fält förbättrades. Lotta som är en av initiativtagarna till nätverket är stolt över alla framstegen och anser därför att nätverket mycket väl skulle kunna avvecklas idag.

Hur själva avvecklingen skulle gå till kom vi aldrig in på. Är det ens möjligt att avveckla ett nätverk som Rapphönan med tanke på hur många som fortfarande förlitar sig på dess existens? De kvinnor som medverkat i min undersökning ansåg inte att nätverken var en direkt orsak till att de skådade. Intresset för fågelskådningen har alltid funnits hos dem. Däremot skapar nätverken fortfarande trygga miljöer och tillfällen att ta sig ut i naturen. Nätverket definierade inte deras skådning men skapade tillfällen för dem att utöva den. Det finns fortfarande ett syfte att medverka i ett nätverk när deltagarna vet att de fortfarande kan få ut något av att medverka. Sociala nätverk överges ogärna eftersom nätverken är beroende av tillit mellan aktörerna (Broady 2002:47).

Ett trappsteg in. Och då frågar jag ändå, ska det va för kvinnor? Ska det inte va snarare kanske ett trappsteg för den som vill börja skåda fågel? Alltså det kanske är så jag skulle vilja utveckla det. Man behöver kanske inte ha könsbestämning nu att det är kvinnor vi ser hoppa in, utan egentligen snarare få in den som vill skåda fågel.
(Lotta)

Syftet med Rapphönan är mer eller mindre uppnått anser Lotta, ändå tvekar till och med hon en aning inför beslutet.

5. Avslutande diskussion

För att återknyta till mina inledande frågor; *Vad var syftet med nätverken och varför växte de fram? Hur går kvinnlig skådning till i nätverken? Hur ser kunskapsutbytet och deltagandet ut? Vad utmärker kvinnlig nätverksskådning och hur skiljer den sig från manlig skådning? Hur har nätverken påverkat attityden i fält idag?*, vill jag slutligen sammanfatta vad jag fått ut av min undersökning.

Målsättningen för de kvinnliga skådarnätverken har genom åren alltid varit att lära ut, peppa och uppmuntra kvinnligt deltagande. Ett budskap som från Bohusläns tjejgrupp klingar klart och tydligt: *Gemensamt har vi intresset för fåglar! I gruppen ligger kunskaperna på olika nivåer, men vi hjälps åt att upptäcka, höra och känna igen de olika fågelarterna* (Bohof u.å). Kunskap blir inte en tävling för den enskilde utan ett medel till förbättring för alla.

Både Rapphönan och Ådorna har genom åren gått från enbart skådande kvinnor, till fågelintresserade kvinnor och slutligen till att välkomna alla med ett brinnande intresse för fåglar. Att behovet skulle visa sig så stort var ingen riktigt beredd på. Grundtanken med Rapphönan, berättar Lotta, var att stötta etablerade kvinnliga skådare och att samla ihop den kollektiva erfarenhet och kunskap som redan existerade bland dem. Hon förväntade sig inte det enorma gensvar som kom från kvinnor utanför skådarvärlden. Att viljan och intresset för fåglarna fanns var påtagligt, men hur de skulle ta steget in i det var inte lika självklart.

Nätverkens fokus på kunskap och gemenskap visade sig vara två av de mest utmärkande dragen från mitt fältarbete. Erfarenheten från fält var den främsta källan till kunskap för fågeliskådaren och att fler kvinnor lade ner mer tid och tog större plats ute i fält. Detta innebar att de byggde upp en kredibilitet i sin utövning som gjorde deras skådning legitim och ett betydande värde för omgivningen. En av nätverkens största utmaningar var att behålla den här kompetensen och när många unga kvinnor valde att stanna hemma med barnen riskerade de att tappa motivationen. Som Lotta konstaterade under intervjun; tiden blev den ständiga boven.

Nätverken har inte bara belyst kvinnlig skådning. För att kunna peka på de sociala strukturer som påverkade kvinnornas deltagande har ljuset riktats mot männens deltagande. Den manliga påverkan på fältet har problematiserats och utmanats för att möjliggöra en förändring. Axel var noga med att poängtera att många av de män han själv möter ofta delar ett behov av att upplysa och framhäva sitt värde i fält. Att visa upp sin kunskap på bekostnad av den andre. Den pedagogik som fanns i nätverken krockade med det kunskapsutbytet han

var van vid. Ett utbyte som färgats av de manliga medskådare han stött på under åren. Att Axel själv pekade ut problemet visar också på ett generationsskifte, där den yngre generationen manliga skådare influeras av ett mer polariserat klimat och insett det viktiga i att föra en mer jämställd skådning.

Skådningen behövde alltså genomgå en förändring och göras mer tillgänglig för alla. Denna förändring bidrog till en del missuppfattningar av de kvinnor som lyckats passera i det hårda klimatet och fått sin skådning legitimerad. Efter att nätverken etablerat sig mer och skådarfältet förändrades, dämpades så småningom kritiken.

I det första kapitlet likställde jag skapandet av det kvinnliga nätverket som ett feministiskt ställningstagande. Jag var noga med under fältarbetet att inte fråga om deltagarnas syn på feminism i rädsla för att skapa en obekväm stämning under intervjuerna. Skeggs (1997:245) menar att det ibland räcker med att feminismen får lysa igenom av sig själv vid de tillfällen där den gör som mest nytta, för att den ska bli accepterad som något positivt. Det handlar om rätt tidpunkt. Irene nämnde under exkursionen med Rapphönan, att hon till en början var skeptisk till behovet av kvinnliga nätverk men uppskattade samtidigt friheten i att få ställa en ”dum” fråga. Utan risken för att förlora respekten från de övriga skådarna.

Men här är jag inte rädd för å göra bort mig. Och jag tror inte någon annan är heller. (Irene)

Irenes skepsis inför nätverket mildrades när hon fick ta del av fördelarna.

I takt med att fler kvinnor kom in och tog sin plats hjälpte detta till att avdramatisera, inte bara den kvinnliga närvaron men också prestigen som förknippades med skådningen. Att Rapphönan numera inte längre är en plats enbart för kvinnliga skådare utan för alla som delar ett fågelintresse ställde sig många positivt till. Fågelresorna är fortfarande reserverade för kvinnor av praktiska skäl, men män är välkomna att delta i Facebookgrupperna och Ådorna välkomnar dem även i fält.

Så behövs nätverken i framtiden? Lotta ansåg att de spelat ut sin roll, att det kvinnliga deltagandet vunnit sin mark och stabilitet i skådaretablissemang. Nätverkets poäng är att det en dag inte ska behövas existera. Fågelskådningen är en social aktivitet, öppen för alla att delta. Jag anser dock att det fortfarande finns ett behov av nätverk.

Nätverken är en tacksam respit och erbjuder ett solidariskt och öppet deltagande som jag själv inte känt av i andra skådarsammanhang. Att skådarklimatet fortfarande är tufft för kvinnor är

en realitet. De sociala strukturer som tidigare hängt likt en blöt filt över skådningen tycks fortfarande sippra in på sina håll. Det ska tilläggas att min ingång till Rapphönan kom genom ett tips från Axel. Jag hade ingen aning om att nätverk som Rapphönan och Ådorna existerade. Från början var det tänkt att min uppsats bara skulle handla om fågelskådaren generellt, men efter Axels tips öppnades det upp en helt ny värld för mig. Trots sin önskan inser även Lotta att Rapphönan kanske behövs i en fem år till. Kanske är det så att fler kvinnor fortfarande behöver bli tipsade om nätverken för att våga ta sin rättmätiga plats på fältet.

För vidare forskning av deltagandet i fågelskådning finns att hitta i bland annat Ekoskådning och Microbirding. Även här ges möjlighet att utforska kön och platstillhörighet. Speciellt hos Microbirding, ett slags alternativ till Artportalen men med en övervägande manlig närvaro och mer fokus på lokalskådning och tävlingsaspekten.

I min undersökning lades inget fokus på ifall deltagarnas etnicitet var ett hinder i deras utövning utan min frågeställning låg enbart på genusaspekten. Det ska också tilläggas att mitt forskningsmaterial enbart belyser vita medelklasskvinnors berättelser. Jag flaggar därför för fortsatt forskning inom etnicitet och klass, hur fågelskådningen inkluderar människor från alla samhällsklasser och inte enbart fokusera på material från den vita kroppen.

Käll- och litteraturförteckning

Insamlat material

Intervjuer

Lotta (ålder okänd)

Intervjudatum: 2020-11-04

Intervjuns längd: 01:09:52

Axel, 31 år

Intervjudatum: 2020-10-30

Intervjuns längd: 15:12

Ellen, 71 år

Intervjudatum: 2020-10-22

Intervjuns längd: 35:42

Ådorna, Gruppintervju 1: Astrid, 67 år och Marianne, 71 år

Intervjudatum: 2020-10-18

Intervjuns längd: 33:38

Ådorna, Gruppintervju 2: Annika (ålder okänd) och Katarina (ålder okänd)

(Intervjumaterial gick förlorat, citaten hämtades ur anteckningar från fält)

Intervjudatum: 2020-10-18

Intervjuns längd: -

Rapphönan, Irene (ålder okänd)

Intervjudatum: 2020-10-24

Intervjuns längd: 13:53

Samtliga intervjuer är utförda av författaren.

Observationer

2020-10-17, kl. ca 11:30 - 17:15, Öland: Schäferiängarna, Ottenby Fågelstation, Udden, Kungsgården.

2020-10-18, kl. 08:00 - 14:00, Öland: Sebybadet, Kungsgården, Ottenby Fågelstation, Udden.

2020-10-24, kl. 08:00 – 15:00, Skåne: Rönneholms Mosse, Västra Ringsjön, Östra Ringsjön, Fulltofta strövområde, Gäddängen.

Samtliga observationer är utförda av författaren.

Samtliga bilder som förekommer i uppsatsen finns i författarens ägo.

Litteratur

Ahmed, Sara (2017) *Living a feminist Life*. Durham: Duke University Press

Berger, Roni (2016) Conducting an Unplanned Participant Observation: The Case of a Non-Birder in Bird Watchers' Land. In: *Forum: Qualitative Social Research*, 18(1), ss. 169-182. [Elektronisk] URN: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs170187>

Bremer, Signe (2011) *Kroppslinjer. Kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering*. Diss. Institutionen för kulturvetenskaper. Göteborg: Makadam förlag

Broadly, Donald (2002) Nätverk och fält. I Gunneriusson, Håkan (red.) m.fl. (2002) *Sociala nätverk och fält*. Uppsala: Historiska institutionen. [Elektronisk] <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A613062&dswid=3893>

Farahani, Fataneh (2010) On being an insider and/or outsider: a diasporic researcher's catch-22. I Naidoo, Loshini (ed.). *Education Without Borders: Diversity in a Cosmopolitan Society*. Stockholm: Nova Science Publishers Inc

Fägerborg, Eva (2011). Intervjuer. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) (2011). *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Goffman, Erving (1959/1988) *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. 2., uppl. u.o: Rabén & Sjögren [ursprunglig titel: *The Presentation of Self in Everyday Life*]

Hasselberg, Ylva., Müller, Leos & Stenlås, Niklas (2002) Åter till historiens nätverk. I Gunneriusson, Håkan (red.) m.fl. (2002) *Sociala nätverk och fält*. Uppsala: Historiska institutionen. [Elektronisk] <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A613062&dswid=3893>

- Hirschfeld, Erik (2011) *Fåglarnas Malmö*. u.o: Hirschfeld Media
- Kaijser, Lars (2011). Fältarbete. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) (2011). *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lee, Sunwoo., McMahan, Kelli., Scott, David (2015) The gendered nature of serious birdwatching. *Human Dimensions of Wildlife*, 20(1), ss. 47–64. [Elektronisk] doi: 10.1080/10871209.2015.956375
- Lundqvist, Elin (2018) *Flyktiga möten. Fågelskådning, epistemisk gemenskap och icke-mänsklig karisma*. Diss., Stockholm: Stockholms universitet
- Moi, Toril (1994) Att Erövra Bourdieu. *Tidskrift för Genusvetenskap*, 15(1):3–25. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/view/1983>
- Norling, Ingemar & Marie Gunnarsson (1996) *Fritid som socialt fenomen. Om miljöer, behov, intressen, hinder, utövande och effekter samt historiska och kulturella perspektiv*. Stockholm: Liber Utbildning
- Nylund Skog, Susanne (2018) *Samlare, jägare och andra fågelskådare*. Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Sahlstrand, Gigi & Eva Stenvång Lindqvist (2010) *Börja skåda fågel*. Stockholm: Sveriges Ornitologiska Förening
- Palmgren, Ann-Charlotte (2011) Autoetnografi. I: Gunnemark, Kerstin (red). *Etnografiska hållplatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Pettersson, Helena., Wolanik Boström, Katarzyna. & Öhlander, Magnus (2017) Kapital, habitus och fält. I Gunnarsson, Jenny Payne & Öhlander, Magnus (red.) (2017). *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur
- Pripp, Oscar (2011). Reflektion och etik. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) (2011). *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Pripp, Oscar & Öhlander, Magnus (2011). Observationer. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) (2011). *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Ronström, Owe (2017) Ritual och Ritualisering. I Gunnarsson, Jenny Payne & Öhlander, Magnus (red.) (2017). *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur

Skeggs, Beverley (1997/1999) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos [ursprunglig titel: Formations of Class and Gender. Becoming Respectable]

Lee, Sunwoo., McMahan, Kelli., Scott, D., (2015). The gendered nature of serious birdwatching. *Human Dimensions of Wildlife*, 20(1), ss. 47-64. doi: 10.1080/10871209.2015.956375

Svensson, Lars, Killian Mullarney & Dan Zetterström (2009) *Fågelguiden. Europas och Medelhavsområdets fåglar i fält*. 2., [omarb.] uppl. u.o: Bonnier Fakta

Turner, Victor (1969/2017) *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. New York: Routhledge Taylor & Francis Group. [Elektronisk]
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/lund/reader.action?docID=4906720&ppg=20>

Internet

Artportalen (u.å) <https://www.artportalen.se/> [Hämtad: 2020-12-18]

BirdLife Sverige (u.å). *BirdLife Sveriges styrelse*. <https://birdlife.se/om-oss/styrelse/> [Hämtad: 2020-12-10]

Bohusläns Ornitologiska Förening (u.å). *Kvinnor*. <https://birdlife.se/om-oss/styrelse/> [Hämtad: 2020-12-08]

Club300 (u.å). *Kontakt*. <https://www.club300.se/club300/kontakt/> [Hämtad: 2020-12-10]

Hansson, Erik (red.) (2014). *Intervju: Rapphönan – nätverket som förändrat svensk fågelskådning*. Natursidan. <https://www.natursidan.se/nyheter/intervju-rapphonan-natverket-som-forandrat-svensk-fagelskadning/> [Hämtad: 2020-12-10]

Jönköpings Fågelklubb (u.å). *Ådorna*. http://jonkopingsfagelklubb.se/?page_id=263 [Hämtad: 2020-12-08]

Rapphönan (u.å). *Lokala grupper*. <http://www.rapphonan.se/lokala-grupper-40649641> [Hämtad: 2020-12-10]

Statistiska centralbyrån (2019) *Nordbor lägger oftare än sydeuropeer sin fritid på kurser*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/nordbor-lagger-oftare-an-sydeuropeer-sin-fritid-pa-kurser/> [Hämtad: 2020-12-27]

Stockholms Ornitologiska Förening (u.å). *Om föreningen: Styrelsen/funktionärer.*

<https://stof.nu/styrelsen/> [Hämtad: 2020-12-10]